

Η SOE στη βουλγαροκρατούμενη Βόρεια Ελλάδα

Βούλγαροι στρατιώτες
παρελαύνουν στην
κατεχόμενη Ξάνθη.

Περί το τέλος του 1943 η SOE επεξέτεινε τις δραστηριότητές της και στην υπό βουλγαρική κατοχή ανατολική Μακεδονία. Για τον σκοπό αυτό ο Βρετανός ταγματάρχης Μίκλεθουέιτ (Guy Micklethwait), ο επιλεγόμενος "Mick the Miller", δηλαδή «Μίκ ο Μυλωνάς», είχε αποστασθεί από την Ηπειρο, όπου υπηρετούσε στον τομέα της Μακεδονίας. Με υπόδειξη του αρχιγού αυτού του τομέα, συνταγματάρχη Νίκολας Χάμοντ (Nicholas Hammond), ο Μίλερ, συνοδευόμενος από τον Ελληνα λοχία Κλέαρχο Πετράκη, προωθήθηκε στο αρχηγείο του ΕΛΑΣ που δρού-

σε στα Ορη της Λεκάνης υπό τον καπετάν Αγη. Ο Μίλερ μπορούσε να ενεργεί ανεξάρτητα, δηλαδή να έρχεται σε απευθείας επαφή με το Κάιρο και να πάρνει από εκεί οδηγίες χωρίς τη μεσολάθηση της Συμμαχικής Αποστολής (ΣΣΑ). Ο Παπαθανασίου δίνει μερικές σημαντικές πληροφορίες για τις πρώτες ημέρες του Μίλερ στη νέα του θέση. Πρώτον, ότι ο Κλέαρχος Πετράκης ήταν "συμπαθέστατα διακείμενος προς τους μη κομμουνιστές αντάρτες" και δεύτερον ότι ο Αγης δεν επέτρεπε στον Μίλερ να έρθει σε επικοινωνία με τους μη ΕΛΑΣίτες καπεταναίους. Επισήμως, οι τελευταίες ημέρες της ιδιαίτερης περιόδου αυτής, ο Μίλερ έπειρε να πάρει την παρέλαυνη της Βούλγαρης στρατιωτικής μονάδας στην Ξάνθη, με στόχο την αποτροπή της ΕΛΑΣ στην περιοχή.

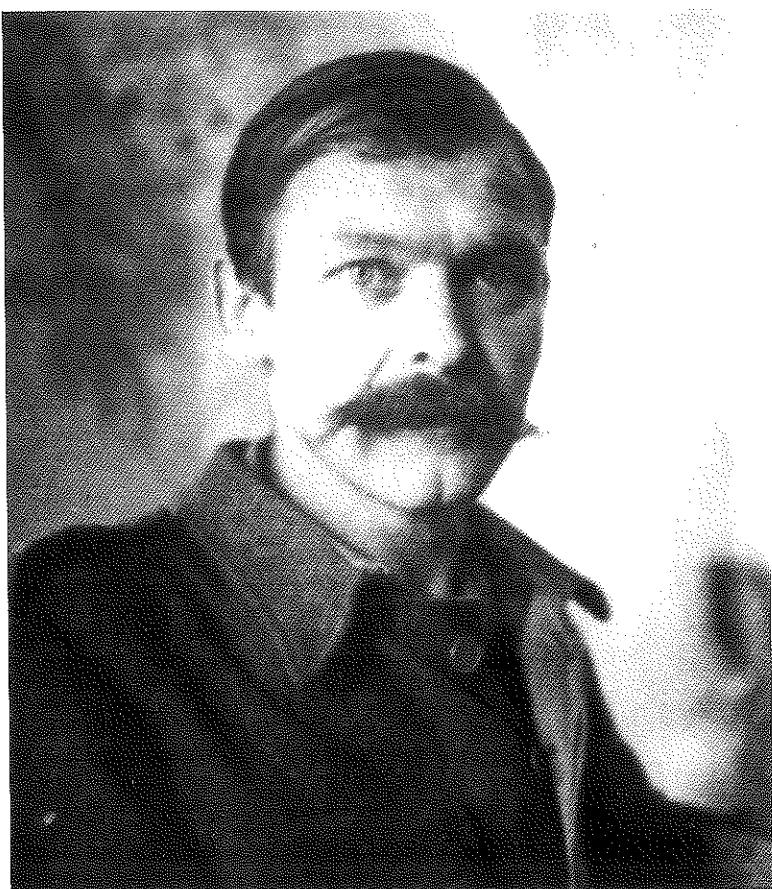

ταίοι συγκέντρωσαν ισχυρές δυνάμεις και στις 5 Ιανουαρίου 1944 «κυκλώνουν τα λημέρια του ΕΛΑΣ εις Μποζ Νταγ, εξοντώνουν και διασκορπίζουν τους Ελασίτας, φονεύουν τον καπετάν Αγην και απελευθερώνουν τον Αγγλόν Μίλερ με τους ασυρματιστάς του και τους μεταφέρουν εν τάχει εις το Τσαλ Νταγ εις το εκεί αρχηγείον του καπετάν Φωστερίδη» (Παπαθανασίου, Β, 670). Ο Χάμοντ, χωρίς να αναφέρεται σε λεπτομέρειες, γράφει συνοπτικά ότι ο Μίλερ δεν μπόρεσε να συνεννοηθεί με τον ΕΛΑΣ και σύντομα βρέθηκε στην πλευρά των ανταρτών των εθνικών ομάδων «μαχόμενος κατά των Βουλγάρων και του ΕΛΑΣ» (αναφέρεται στον Παπαθανασίου, Β, 669). Εντύπωση προκαλεί η πληροφορία ότι ο Μίλερ «εμάχητο εναντίον του ΕΛΑΣ», ενώ είναι γνωστό ότι υπήρχαν εντολές από τη SOE προς τους πράκτορες της να τηρούν ουδέτερη στάση σε περιπτώσεις διαμάχης μεταξύ των αντιστασιακών οργανώσεων.

Ο Φωστερίδης, γνωστότερος και ως Τσαούς Αντών και οι άλλοι καπεταναίοι διαθεβαίωσαν τον Μίλερ ότι τάσσονταν υπό τις διαταγές του και μέσω αυτού υπό τις διαταγές της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης και του ΣΜΑ. Το ΣΜΑ απάντησε ότι δέχεται την προσφορά τους και υπήγαγε τις ομάδες τους στη "Force 133".

Λόγω των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων τις οποίες εξαπέλυσε ο Βουλγαρικός Στρατός κατοχής την άνοιξη του 1944 ο Μίλερ ζήτησε από τους καπεταναίους και πέτυχε τη μεταφορά των αντάρτικων ομάδων που δρούσαν στα Ορη της Λεκάνης και στο Παγγαίο, στην περιοχή του όρους Χαίντού, ανατολικά του ποταμού Νέστου, στον χώρο δηλαδή της δυτικής Θράκης και κοντά στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα. Από εκεί ο Μίλερ ήλθε σε επαφή με ομάδες Βούλγαρων παρτιζάνων, που δρούσαν στη βουλγαρική πλευρά της Ροδόπης, υπό τον Εφραίμ Ράντοφ. Ο Ράντοφ, Ελλήνας στην καταγωγή και κομμουνιστής από πεποίθηση, ζήτησε από τον Μίλερ την ενίσχυση των παρτιζάνων με όπλα και πυρομαχικά. Το ΣΜΑ ανταποκρίθηκε στο αίτημα και έστειλε με αεροπλάνο αρκετές ποσότητες οπλισμού αλλά και χρυσών λιρών.

Στις 14 Σεπτεμβρίου 1944 το ΣΜΑ ειδοποίησε τον Μίλερ ότι η Βουλγαρία ζήτησε ανακωχή, η οποία έγινε δεκτή από τους Συμμάχους και γι' αυτό έπρεπε να διακοπούν οι εχθροπραξίες με τον Βουλγαρικό Στρατό. Δύο ημέρες αργότερα ο Μίλερ, συνοδευόμενος από τον Αμερικανό λοχαγό Ντόναλτ, τον Ελλήνα συνταγματάρχη Θωμά Σφέτσιο και δύο ακόμη Ελλήνες, έφθασαν στη Σόφια και υπέγραψαν συμφωνία με τη βουλγαρική κυβέρνηση, σύμφωνα με τους όρους της οποίας εντός τακτής προθεσμίας έπρεπε οι βουλγαρικές πολιτικές και στρατιωτικές αρχές στα

Ο Νίκολας Χάμοντ σε φωτογραφία της περιόδου της Κατοχής.

Ο Τσαούς Αντών.

Η SOE στην Κρήτη

Π

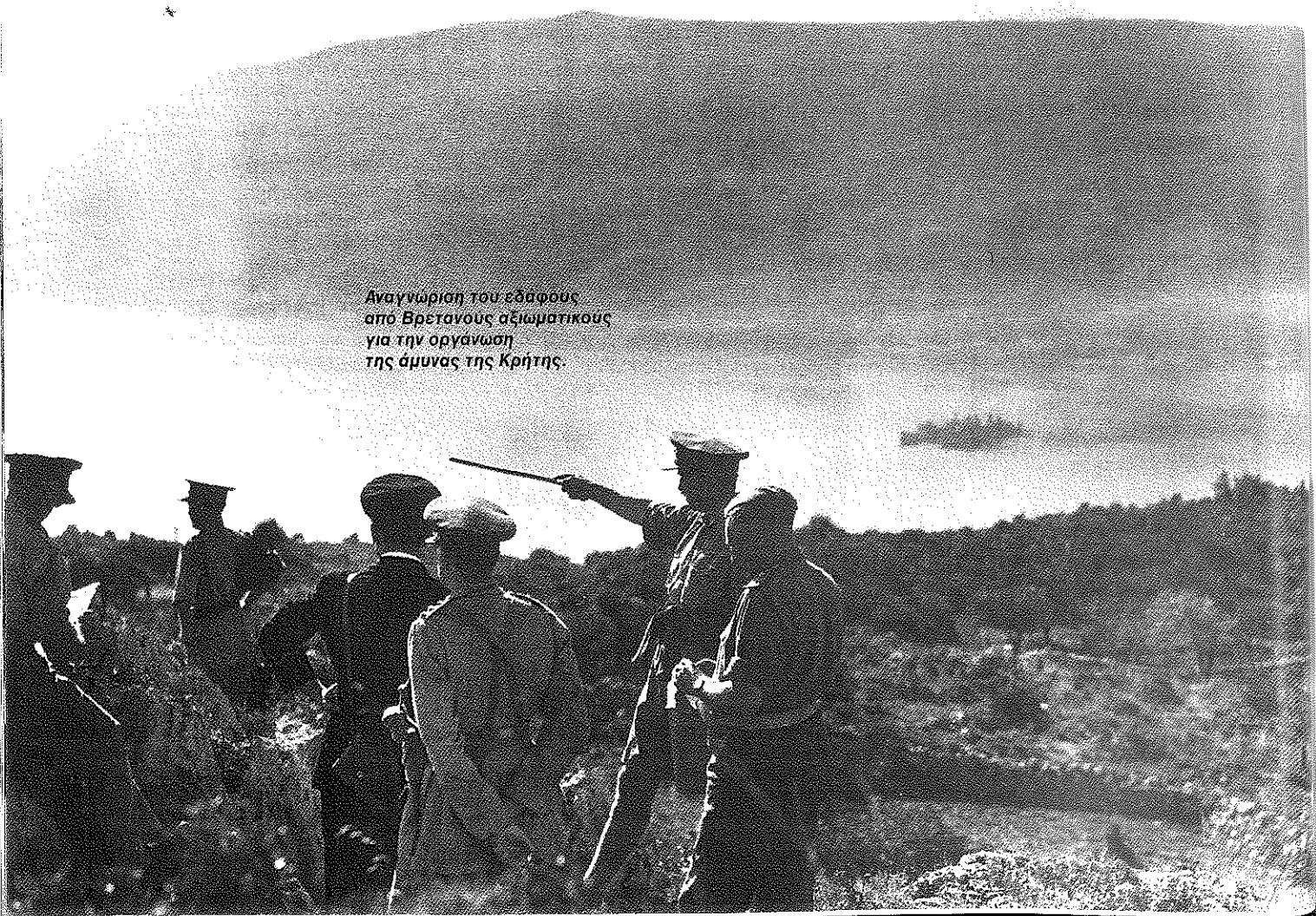
ριν από την εξιστόρηση των δραστηριοτήτων της SOE στην Κρήτη θα επιχειρηθεί μια σύντομη αναφορά στα μέτρα που είχε πάρει η κυβέρνηση Μεταξά για την άμυνα της μεγαλονήσου, γιατί οι πράξεις και οι παραλήψεις της είναι ενδεικτικές της νοοτροπίας που υπήρχε εκείνη την εποχή. Σύμφωνα με την προπολεμική στρατιωτική οργάνωση της Ελλάδας, η Κρήτη αποτελούσε περιοχή ευθύνης της 5ης Μεραρχίας με έδρα τα Χανιά. Τη μεράρχια αποτελούσαν τρία συντάγματα Πεζικού με έδρες τα Χανιά, το Ρέθυμνο και το Ηράκλειο και ένα σύνταγμα Πυροβολικού στη Σούδα.

Οταν άρχισε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος και ειδικότερα όταν είχε διαφανεί η πρόθεση της Ιταλίας να πάρει μέρος σ' αυτόν, Βρετανοί και Γάλλοι συμφώνησαν «ότι θα απέθλεπαν εις το να αποκρούσουν την υπό της Ιταλίας κατοχήν της... (και αποφάσισαν) να προετοιμασθεί μία μικρά δύναμις ήτις θα ήτο ετοίμη να μεταφερθεί εις την

νήσον ευθύς ως θα εγένετο γνωστόν ότι η Ιταλία παρεβίασε το ελληνικόν έδαφος ή ότι επρόκειτο να κάμει τούτο» (ΔΙΣ, 2). Τον Μάιο του 1940, πριν ακόμη εκδηλωθεί η γερμανική επίθεση στο Δυτικό Μέτωπο, η ελληνική κυβέρνηση δέχθηκε να επιτρέψει την απόβαση βρετανικών δυνάμεων στην Κρήτη σε περίπτωση επίθεσης της Ιταλίας. Ετοι την ίδια ημέρα που οι Ιταλοί εισέβαλαν στην Ελλάδα το ΣΜΑ διέταξε την αποστολή στην Κρήτη ομάδας αξιωματικών όλων των Οπλών, για τη μελέτη της κατασκευής μιας βάσης καυσίμων στη Σούδα και ενός αεροδρομίου στον παράκτιο χώρο 17 χιλιόμετρα δυτικά των Χανίων, κοντά στο σχεδόν άγνωστο μέχρι τότε χωριό Μάλεμε. Επίσης, αποφάσισε την αποστολή δύο ταγμάτων Πεζικού, δύο μοιρών αντιεροπορικού Πυροβολικού, ενός λόχου Μηχανικού και ενός Νοσοκομείου εκστρατείας.

Στις 4 Νοεμβρίου 1940 οι δύο κυβερνήσεις, η ελληνική και η βρετανική, συμφώνησαν να ανα-

Αναγνωριση του εδαφους απο Βρετανους αξιωματικους για την οργανωση της άμυνας της Κρήτης.

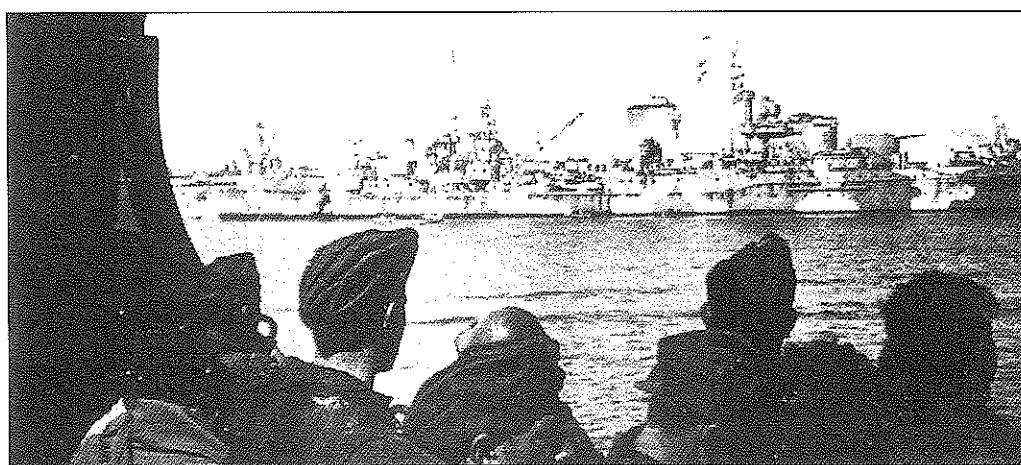

Ο Νεοζηλανδός υποστράτηγος Μπέρναρντ Φράμπεργκ ανέλαβε στις 30 Απριλίου 1941 τη διοίκηση των Συμμαχικών δυνάμεων της Κρήτης.

ληφθεί η άμυνα της Κρήτης από τους Βρετανούς ώστε να μπορέσει η 5η Μεραρχία, που είχε στο μεταξύ επιστρατευθεί, να μεταφερθεί στο αλβανικό μέτωπο. Η μεταφορά της μεραρχίας, συνολικής δύναμης 18.662 οπλιτών και 566 αξιωματικών, ολοκληρώθηκε στις 25 Νοεμβρίου 1940 και από

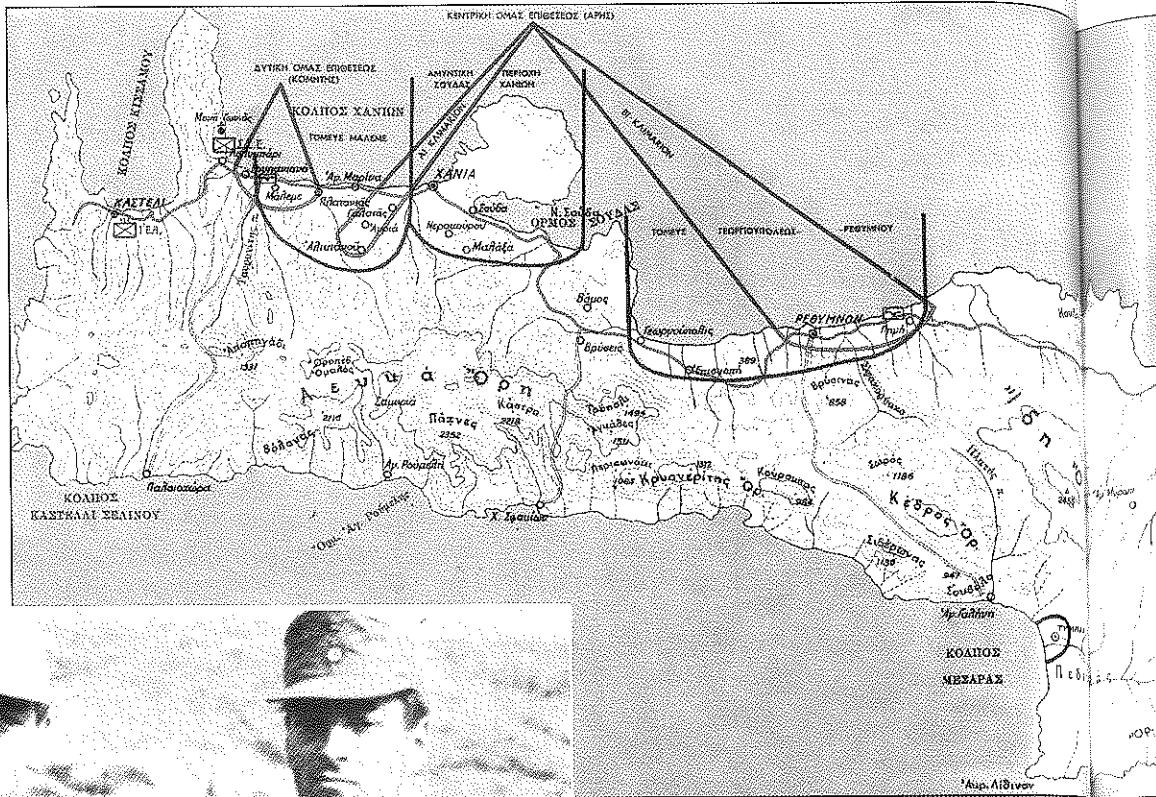
ελληνικής πλευράς παρέμειναν στην Κρήτη τρία τάγματα πεζικού μειωμένης δύναμης αλλά και αυτά, μετά από συμφωνία με τους Αγγλους, μεταφέρθηκαν τον Ιανουάριο του 1941 στην ηπειρωτική Ελλάδα. Ήταν έμειναν στην Κρήτη μόνο οι πυρήνες των εμπέδων, το προσωπικό των οποίων

Βρετανικά στρατεύματα φθάνουν στη Σούδα αμέσως μετά την έναρξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου.

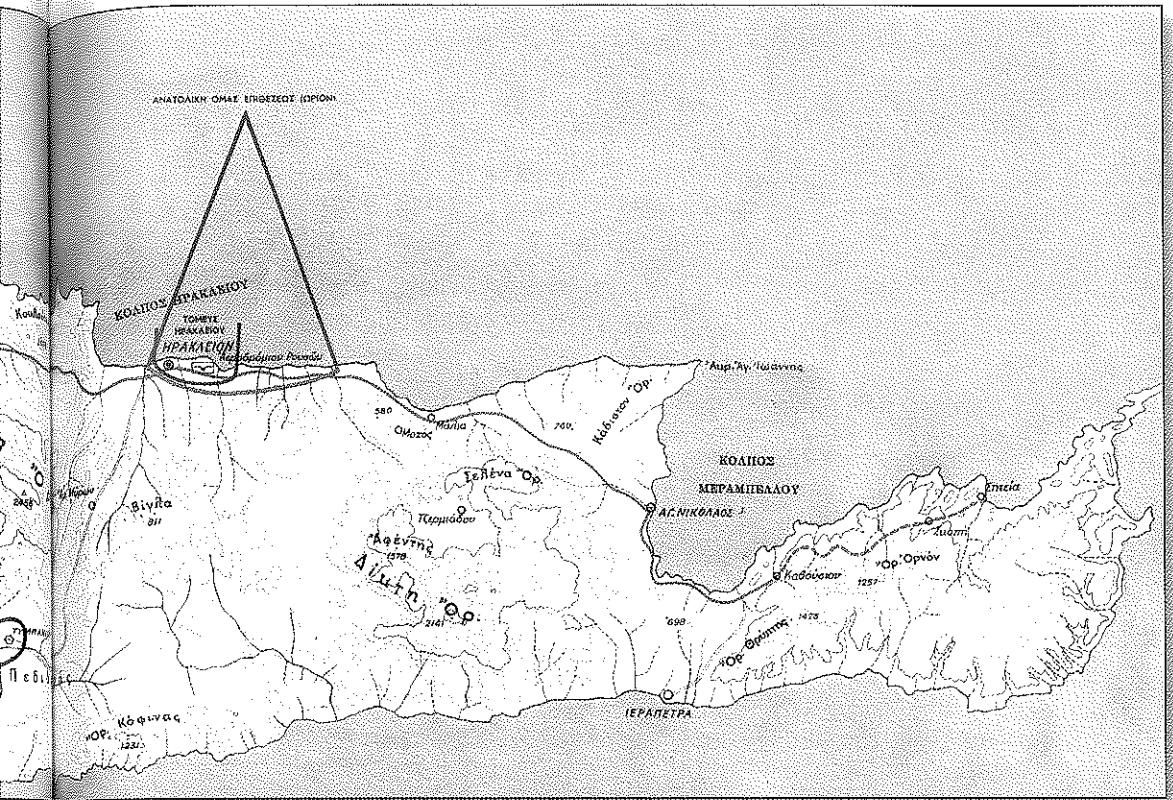
**Χάρτης της Κρήτης
με τους τομείς
άμυνας και τις ζώνες
επίθεσης (ΔΙΣ/ΓΕΣ).**

**Οι απαγωγείς του
στρατηγού Κράπε,
Πάτρικ Λη Φέρμορ
και Στάνλεϋ Μος, με
τις γερμανικές
στολές που
φορούσαν όταν τον
απήγαγαν.**

ήταν διερχόμενοι ή αδειούχοι οπλίτες, με οπλισμό «χιλίων εν όλω τυφεκίων Γκρα, μιας δωδεκάδος πολυυθόλων Σαιντ Ετιέν και τεσσαράκοντα περίπου οπλοπολυθόλων υποδείγματος 1915» (ΔΙΣ, 9). Τα τυφέκια Γκρα, τα οποία ήταν κατασκευής του έτους 1875, είχαν αποσυρθεί από τον Ελληνικό Στρατό το 1906 αλλά θγήκαν από τις αποθήκες μετά την εισθολή των Ιταλών. Στο μεταξύ είχε ολοκληρωθεί η αποστολή των βρετανικών δυνάμεων που προαναφέρθηκαν, οι οποίες θα αποτελούσαν τη φρουρά της Κρήτης με την προσθήκη μιας μοίρας καταδρομών 400 περίπου ανδρών.

Ο αντιστράτηγος Ιωάννης Αλεξάκης, διοικητής της Στρατιωτικής Διοίκησης Χανίων, η οποία είχε αντικαταστήσει την 5η Μεραρχία, διαβλέποντας τον κίνδυνο που διέτρεχε η Κρήτη από τις ελάχιστες δυνάμεις που αποτελούσαν τη φρουρά της, εισήγηθηκε στο Υπουργείο Στρατιωτικών από τον Νοέμβριο ακόμη του 1940 τον εξοπλισμό των έφεδρων Κρητικών παλαιότερων κλάσεων, προκειμένου να ενισχυθεί η αποδυναμωμένη άμυνα του νησιού. Πρέπει να επισημανθεί ότι οι Κρητικοί στη συντριπτική τους πλειοψηφία ήταν βενιζελικοί και η σχέση τους με το καθεστώς του Μεταξά αλλά και με τον βασιλιά ήταν τουλάχιστον προβληματική. Άλλωστε και η μοναδική ουσιαστική πράξη αντίστασης κατά

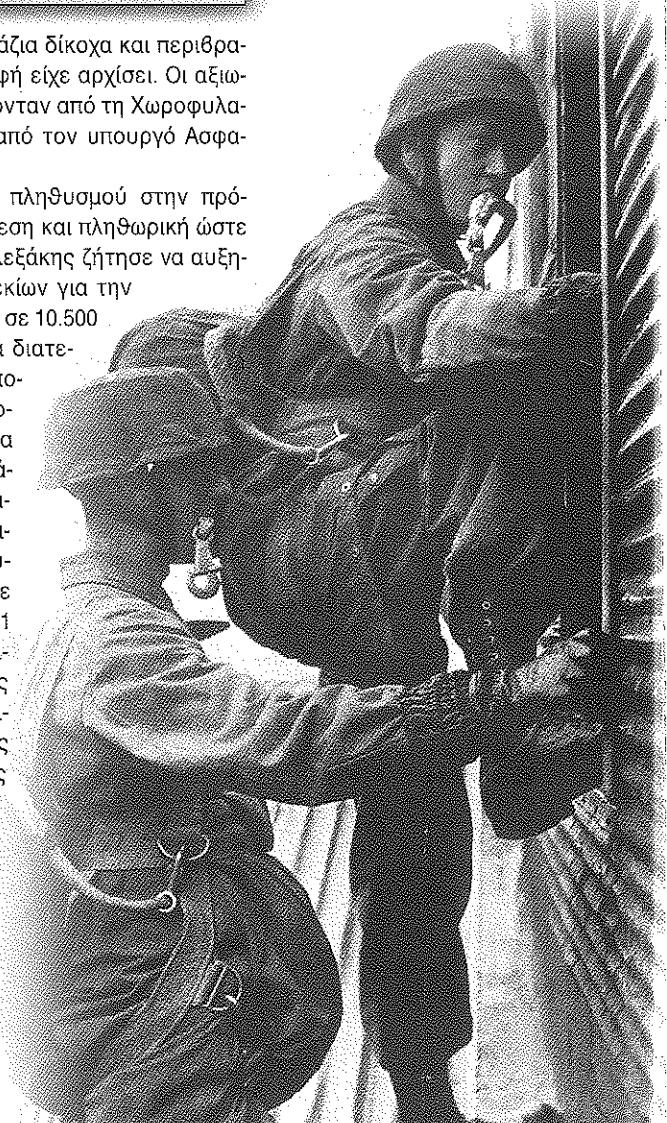
της δικτατορίας του Μεταξά είχε γίνει στα Χανιά τον Ιούλιο του 1938. Μετά την καταστολή εκείνης της στάσης το κύριο μέλημα του τότε στρατιωτικού διοικητή, που κατά σύμπτωση ήταν ο στρατηγός Τσολάκογλου, ήταν ο αφοπλισμός των Κρητικών και ειδικότερα η επιστροφή των 1.000 περίπου τυφεκίων τα οποία σέχαν αφαιρέσει οι στασιαστές από τις αποθήκες του στρατού, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Ο εθελοντικός αφοπλισμός των Κρητικών επιτεύχθηκε μόνο μετά την εισβολή των Ιταλών το 1940, όταν ανταποκρίθηκαν στην έκκληση του καθεστώτος να παραδώσουν τα όπλα τους. Τότε συγκεντρώθηκαν περίπου 60.000 όπλα, τα οποία, ενώ έλειψαν από τους Κρητικούς κατά την εισβολή των Γερμανών, δεν είχαν σταλεί στο μέτωπο, αλλά τα περισσότερα έμειναν στις αποθήκες, όπως αποδείχθηκε αργότερα.

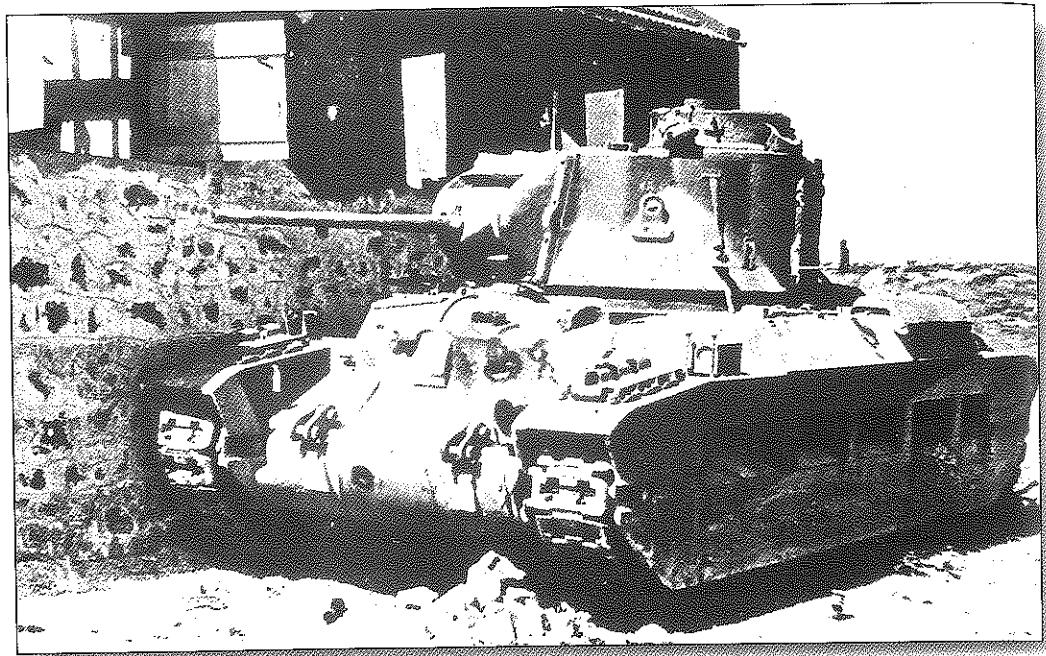
Η πρόταση του στρατηγού Αλεξάκη προκάλεσε συζητήσεις κατά τις οποίες αναμετρήθηκαν οι στρατιωτικές προτεραιότητες με τις πολιτικές επιφυλάξεις των στυλοβατών του καθεστώτος για το εάν θα έπρεπε να δοθούν τα όπλα στους αντικαθεστωτικούς Κρητικούς. Τελικά, στις 4 Ιανουαρίου 1941, δόθηκε η έγκριση για την οργάνωση τμημάτων Πολιτοφυλακής δύναμης 3.050 ανδρών, από τους οποίους 1.200 στον νομό Χανίων, 550 στον νομό Ρεθύμνης, 900 στον νομό Ηρακλείου και 400 στον νομό Λασιθίου. Οι πολιτοφύλακες αυτοί θα προέρχονταν από τις κλάσεις 1915 έως 1920, θα ήταν δηλαδή ηλικίας 40 έως 45

ετών και θα έφεραν γαλάζια δίκοχα και περιθρακιόνια, των οποίων η ραφή είχε αρχίσει. Οι αξιωματικοί τους θα προέρχονταν από τη Χωροφυλακή και θα επιλέγονταν από τον υπουργό Ασφαλείας Μανιαδάκη.

Η ανταπόκριση του πληθυσμού στην πρόσκληση υπήρξε τόσο άμεση και πληθωρική ώστε την 21η Ιανουαρίου ο Αλεξάκης ζήτησε να αυξηθεί ο αριθμός των τυφεκίων για την Πολιτοφυλακή από 3.050 σε 10.500 τυφέκια και επιπλέον να διατεθούν 350 έως 375 οπλοπλυθόλα και 50 έως 60 πολυθόλα προκειμένου να αντιμετωπίσει τις ανάγκες των πολιτών που απαιτούσαν να εξοπλισθούν. Αντί όμως γι' αυτό, το ΓΕΣ αποφάσισε τον Φεβρουάριο του 1941 την ελάττωση της δύναμης της Πολιτοφυλακής σε 1.500 άνδρες με τη δικαιολογία ότι «υπό τας κρατούσας συνθήκας

Γερμανοί αλεξιπτωτιστές επιβιβάζονται σε μεταγωγικά αεροπλάνα με προορισμό την Κρήτη.

*Eva από τα
λίγα βρετανικά
άρματα που
χρησιμοποιήθηκαν
στη μάχη της Κρήτης.*

δεν διαφαίνεται η από θαλάσσης επίτευξις καταλήψεως της Κρήτης».

Τελικά ούτε αυτοί οι πολιτοφύλακες συγκροτήθηκαν σε μονάδες ή έστω εξοπλισθήκαν, γιατί, σύμφωνα με τη μαρτυρία του υποστρατήγου Καφάτου, «νεωτέρα διαταγή ακυροί την πρώτην και διατάσσεται η διακοπή πάσης εργασίας προς ορ-

γάνωσιν Πολιτοφυλακής, η διάλυσις των προσοργάνωσιν Σωμάτων και η αποστολή εις το Κέντρον πάντων των διά την Πολιτοφυλακήν προσριζομένων όπλων και υλικών μηδέ των διακριτικών περιβραχιονίων εξαιρουμένων». Σύμφωνα με τον τότε διοικητή της Σχολής Ευελπίδων, αντισυνταγματάρχη Λουκά Κίτσο, η ακύρωση της διαταγῆς για τη δημιουργία της Πολιτοφυλακής έγινε γιατί δεν ήταν θέθαιο ότι «τα όπλα ταύτα οι χωρικοί δεν θα τα έστρεφαν κατά της κυβερνήσεως». Το αποτέλεσμα όλων αυτών των παλινωδιών ήταν να στερηθεί η άμυνα της Κρήτης τις υπηρεσίες «των παλαιμάχων αγωνιστών, των από το 1912 μέχρι το 1920 πολέμων οι οποίοι προς άλλοις θα εμάχοντο υπέρ θωμών και εστιών... Οιοσδήποτε υπεύθυνος, έχων προ οφθαλμών μόνον το συμφέρον του αγώνος, δεν θα έπρεπε να παραβλέψει έναν τοιούτον παράγοντα», όπως επισήμανε

*Ρίψη Γερμανών
αλεξιπτωτιστών
στην περιοχή της
Σούδας.*

ο υποστράτηγος Καφάτος, ο οποίος τότε υπηρετούσε στο Υπουργείο Στρατιωτικών, που είχε εγκατασταθεί στα Χανιά μετά τη φυγή της κυβέρνησης από την Αθήνα.

Αυτά ως προς τα γεγονότα που προηγήθηκαν της γερμανικής επίθεσης. Οπως προαναφέρθηκε, τον Ιούνιο του 1940 ο πράκτορας του Section D, λοχαγός Πέντλμπερυ, είχε φθάσει στην Κρήτη όπου με τη βοήθεια των πρακτόρων Χόουσον και Μίτφορντ προσπάθησε να δημιουργήσει πυρήνες αντίστασης. Λόγω, όμως, της κακής οργάνωσης της αποστολής αλλά και του θανάτου του Πέντλμπερυ, τα αποτελέσματα ήταν πενιχρά. Ετσι, όταν οι Γερμανοί κατέλαβαν την Κρήτη, δεν υπήρχε κανένα οργανωμένο κίνημα αντίστασης, παρά μόνο μικρές ομάδες στις ορεινές περιοχές υπό διαφόρους τοπικούς αρχηγούς, όπως ο Δραμουντάνης στο Ρέθυμνο, οι Μπαντουβάς και Πετρακογιώργης στο Ηράκλειο και μερικοί άλλοι.

Το μεγαλύτερο, όμως, πρόβλημα που δημιουργήθηκε αμέσως μετά την κατάληψη της Κρήτης από τους Γερμανούς ήταν η διάσωση από την αιχμαλωσία και η διαφυγή στην Αίγυπτο των ανδρών του στρατού της Κοινοπολιτείας, τους ο-

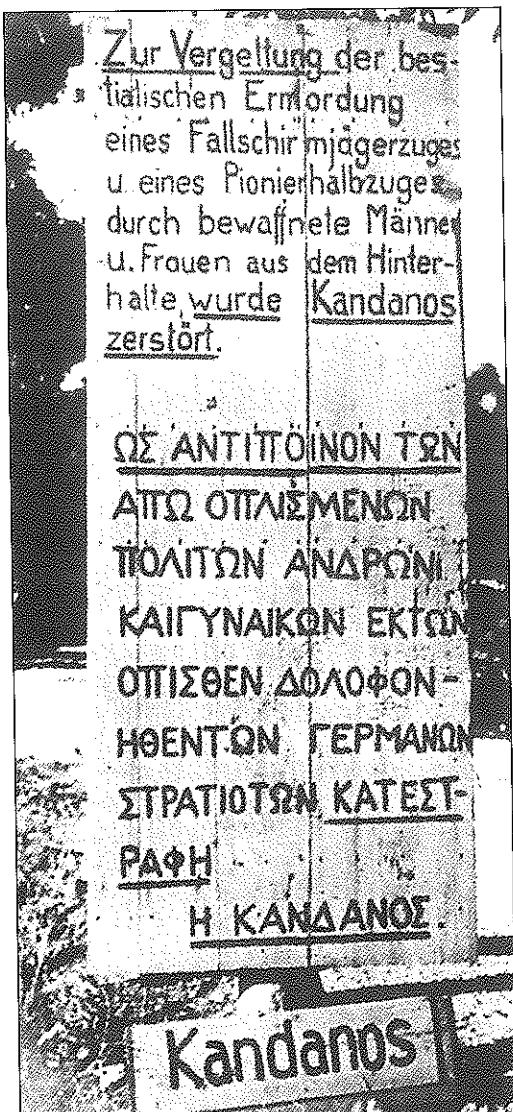
ποίους δεν μπόρεσαν να παραλάβουν τα πλοία που διατέθηκαν για την εκκένωση του νησιού. Σύμφωνα με την εκτίμηση του Τζακ Σμιθ Χιουζ (Jack Smith Hughes), αυτοί που έμειναν στην Κρήτη ήταν περισσότεροι από 1.000 άνδρες (Χιούζ, 9), σύμφωνα όμως με άλλες εκτιμήσεις ήταν περί τους 2.500 έως 3.000. Μικρές ομάδες από αυτούς, με τη βοήθεια των Κρητικών που τους απέκρυψαν, τους τροφοδότησαν και τους βοήθησαν να θρουν θάρκες, κατάφεραν να διασχίσουν τη Μεσόγειο και να φθάσουν στην Αίγυπτο δύο μήνες μετά την κατάληψη της Κρήτης. Οι πληροφορίες που έδωσαν οι πρώτοι αυτοί φυγάδες προκάλεσαν την Επιχείρηση Ντόρσετ (Dorset) υπό τον έφεδρο αντιπλοίαρχο ή πλοίαρχο Πουλ (F.J. Pool). Ο Πουλ, ο οποίος ήταν πρώην αξιωματικός του Εμπορικού Ναυτικού, είχε ζήσει πριν τον πόλεμο στο Ηράκλειο, όπου «διατηρούσε τη βάση των αυτοκρατορικών αερογραμμών στην Κρήτη και γνώριζε καλά το νησί, τους ανθρώπους και τη γλώσσα τους» (Φίλντινγκ, 19). Στις 26 Ιουλίου 1941 ο Πουλ αποθιβάσθηκε σε ένα σημείο της νότιας ακτής του νομού Ρεθύμνου κοντά στο μοναστήρι του Πρέθελη. Εκεί με τη βοήθεια του ηγου-

Αγγλοί στρατιώτες παραδίδονται σε Γερμανούς αλεξιπτωτιστές κατά τη μάχη της Κρήτης.

**Ομαδική εκτέλεση
κατοίκων του
χωριού Κοντομάρι,
στην Κρήτη.**

**Η επιγραφή που
ανέγειραν οι
Γερμανοί και η
οποία εξηγεί
τους λόγους για
την καταστροφή
του χωριού
Κάνδανος.**

μένου της Μονής και μερικών τοπικών αρχηγών κατόρθωσε να συγκεντρώσει περί τους 200 άνδρες, μεταξύ των οποίων ήταν και ο λοχαγός Χιούζ και να φύγει για την Αίγυπτο στις 22 Αυγούστου.

Οι δραστηριότητες στην παραλία του Πρέβελη προκάλεσαν την προσοχή των Γερμανών, οι οποίοι αμέσως μετά την αναχώρηση του Πουλ λεηλάτησαν το μοναστήρι, φυλάκισαν τον ηγούμενο και τους καλογήρους και κήρυξαν την περιοχή απαγορευμένην.

Οι πληροφορίες που έδωσε ο Πουλ μετά την επιστροφή του στην Αίγυπτο οδήγησαν τη SOE στην απόφαση να στείλει πίσω στην Κρήτη τον Χιούζ με τον ασυρματιστή Στόκμπριτζ (Stockbridge) της ISLD, με αποστολή τη συνέχιση της διάσωσης των περιπλανώμενων Βρετανών και τη συνεργασία με τοπικούς οπλαρχηγούς για τη συγκρότηση αντιστασιακών οργανώσεων με σκοπό τη διενέργεια διολιοφθορών κυρίως σε πλοία στα λιμάνια της Κρήτης.

Ο Χιούζ ήταν τότε 23 ετών και υπηρετούσε στην Κρήτη όταν εισέβαλαν οι Γερμανοί. Κατά την υποχώρηση αιχμαλωτίσθηκε στα Σφακιά την 1η Ιουλίου, αλλά στις 19 του ίδιου μήνα δραπέτευσε και στις 22 Αυγούστου έφυγε με την αποστολή Ντόρσετ. Από την Αίγυπτο επανήλθε στην Κρήτη, όπου παρέμεινε εννέα εβδομάδες και μετά επέστρεψε στο Κάιρο, όπου τοποθετήθηκε επικεφαλής του Γραφείου Κρήτης της SOE με τον βαθμό του ταγματάρχη έως τον Απρίλιο του 1944. Για τη SOE η Κρήτη ήταν ανεξάρτητη από την υπόλοιπη Ελλάδα και αναγνωρίζοταν ως ιδιαίτερο τμήμα στο ΣΜΑ. Λίγο πριν από τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ο Χιούζ υπέθαλε στην υπηρεσία του την «Τελική αναφορά της δράσεως της SOE στην Κρήτη 1941-1945», η οποία, αν και

ενδοϋπηρεσιακό έγγραφο που δεν προορίζόταν για δημοσίευση, περιήλθε στην κατοχή του υποστρατήγου Ελευθερίου Παπαγιαννάκη, μεταφράσθηκε από τον ίδιο και δημοσιεύθηκε το 1991. Οι περισσότερες πληροφορίες που δίνονται εδώ προέρχονται από αυτή την αναφορά.

Οι Χιουζ και Στόκμπριτζ αποθιβάσθηκαν στην Κρήτη στις 9 Οκτωβρίου 1941 και στις 23 Νοεμβρίου τους ακολούθησε ο εικοσιτετράχρονος τότε λοχαγός Γουντχάουζ. Ο Γουντχάουζ ήταν έφεδρος αξωματικός του Πυροβολικού όταν άρχισε ο Ελληνο-ταλικός πόλεμος και λόγω της ελληνομάθειάς του στάλθηκε στην Ελλάδα ως μέλος της ΒΣΑ που δεν είχε καμιά σχέση με την αντίστοιχη της στους αντάρτες. Μετά τη γερμανική εισβολή και την αποχώρηση του Βρετανικού Στρατού από την Ελλάδα βρέθηκε στην Κρήτη δίπλα στον Νεοζηλανδό στρατηγό Μπέρναρντ Φράιμπεργκ (Bernard Freyberg), διοικητή των Συμμαχικών δυνάμεων που υπερασπίζονταν το νησί. Από εκεί διέφυγε στην Αίγυπτο όπου συνδέθηκε με τη SOE και επανήλθε στην Κρήτη ως πράκτορας της. Η κύρια αποστολή του ήταν να θιοηθήσει στη διαφυγή των περιπλανώμενων Βρετανών, αλλά και να ασχοληθεί με την προετοιμασία της έναρξης εχθροπραξιών και τη δημιουργία μιας «πέμπτης φάλαγγας», που θα διέδιδε την είδηση για μια επικείμενη θρετανική εισβολή. Για τον σκοπό αυτό ο Γουντχάουζ συναντήθηκε με πολλούς τοπικούς οπλαρχηγούς υποσχόμενος την αποστολή των απαραίτητων τροφίμων, υλικών και οπλισμού, ενώ έκανε και υπανιγμούς πως η ημέρα της απελευθέρωσης πλησιάζει. Ως αρχηγός της προσπάθειας επέλεξε τον Μανόλη Μπαντουβά από το χωριό Άνω Ασίτες.

Την ίδια εποχή και άλλοι πράκτορες της SOE

Το μνημείο που ανεγέρθη από τους Γερμανούς μετά την κατάληψη της Κρήτης.

είχαν ενισχύσει την αποστολή, αλλά οι άσχημες καιρικές συνθήκες του χειμώνα 1941-42 και η επίθεση του Ρόμμελ τον Ιανουάριο του 1942 στο μέτωπο της θόρειας Αφρικής όχι μόνο δεν επέτρεψαν τη μεταφορά εφοδίων, αλλά σταμάτησαν και τη μεταφορά των εγκλωβισμένων στην Κρήτη Βρετανών. Η κατάσταση αυτών των ανδρών ήταν

Ο διαθότος για τη σκληρότητά του Γερμανός στρατηγός Στουντέντ (Kurt Student), αρχηγός των δυνάμεων εισβολής στην Κρήτη. Μετά τη λήξη του πολέμου η Ελλάδα ζήτησε την έκδοσή του για να δικασθεί ως εγκληματίας πολέμου, αλλά οι Αγγλοι αρνήθηκαν.

τραγική, καθώς περιφέρονταν ρακένδυτοι και άσιτοι από περιοχή σε περιοχή για να αποφύγουν την αιχμαλωσία. Αργότερα η κατάσταση επιδεινώθηκε τόσο ώστε γίνονταν συζητήσεις για την παράδοση των υπόλοιπων περιπλανώμενων. Ο Γουντχάουζ, μη θέλοντας να αναλάβει ο ίδιος την ευθύνη, τους συμβούλεψε να αποφασίσουν μόνοι τους γιατί αυτός δεν μπορούσε να κάνει τίποτε άλλο (Χιούζ, 31). Για την τροφοδοσία τους έγιναν μερικές προσπάθειες ρίψεων από αεροπλάνα αλλά απέτυχαν, όπως απέτυχαν και οι προσπάθειες από τη Θάλασσα. Ταυτόχρονα οι Γερμανοί διεξήγαγαν μεγάλες εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στην ορεινή Κρήτη προκαλώντας τον τρόμο του πληθυσμού με εκτελέσεις και εμπρησμούς. Όλα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα την πτώση του ηθικού των Κρητικών και την απώλεια της εμπιστοσύνης τους στον Γουντχάουζ, ο οποίος άλλα

τους είχε υποσχεθεί. Σε μια έξαρση της οργής του ο Μπαντουσάς απείλησε τον Γουντχάουζ ότι θα τον σκότωνε γιατί, κατά τη γνώμη του, τον είχε εγκαταλείψει (Χιούζ, 31). Ετσι τη νύκτα της 15ης Απριλίου 1942 ο Γουντχάουζ έφυγε από την Κρήτη «κάτω από όχι φιλικές συνθήκες».

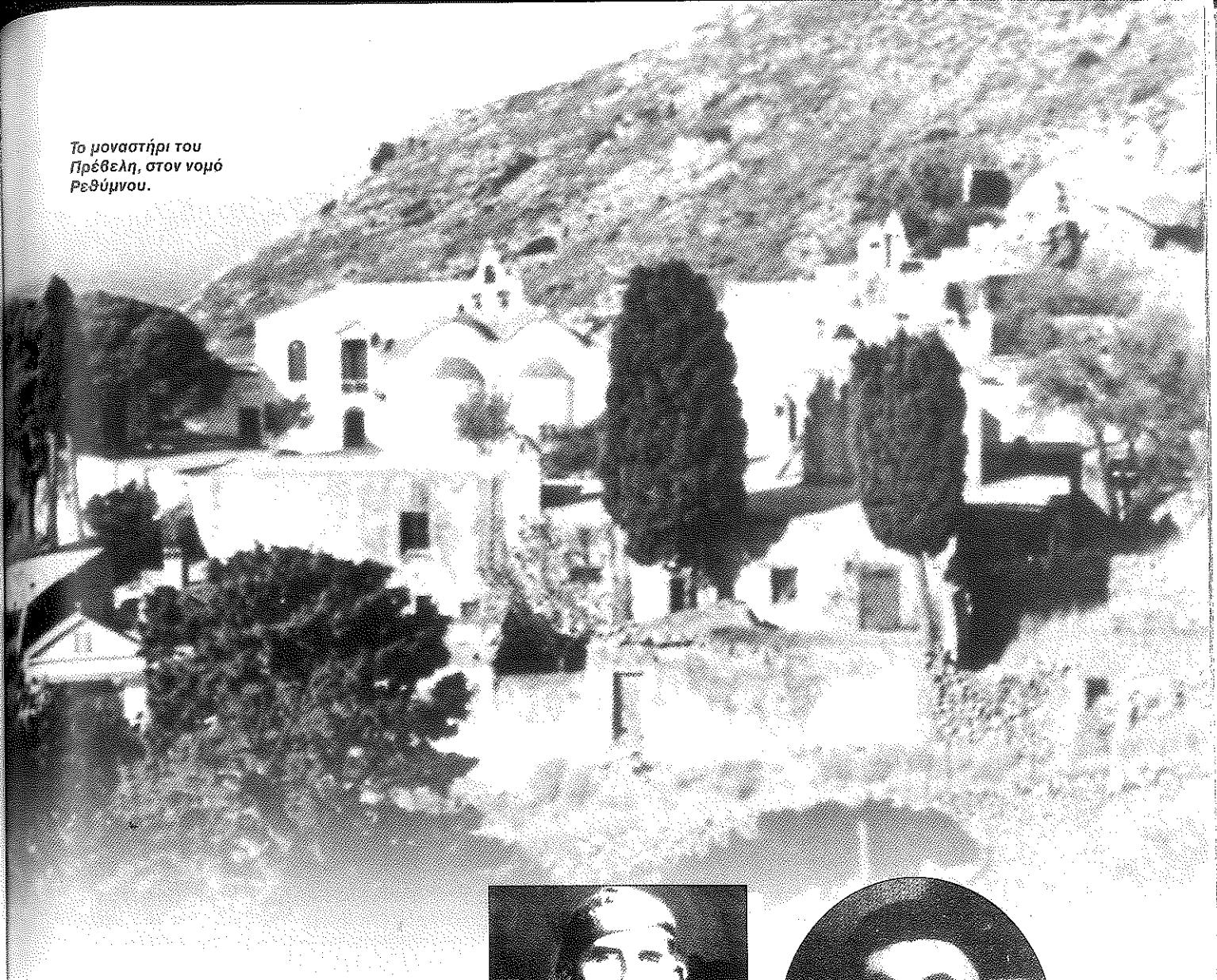
Καθώς περνούσε ο χειμώνας, η κατάσταση άρχισε να βελτιώνεται γιατί έγιναν αρκετές επιτυχημένες ρίψεις εφοδίων αλλά και γιατί άρχισαν πάλι οι μεταφορές ανδρών προς την Αίγυπτο. Τέλος, το ηθικό του λαού βελτιώθηκε μετά από επιτυχημένες επιθέσεις καταδρομέων σε γερμανικά αεροδρόμια, όπως στο αεροδρόμιο του Καστελίου, όπου καταστράφηκαν τρία αεροπλάνα και στο αεροδρόμιο Ηρακλείου, όπου στις 13 Ιουνίου 1942 καταστράφηκαν 18. Οι δολιοφθορές αυτές προκάλεσαν τα αντίοινα των Γερμανών, οι οποίοι στις 14 Ιουνίου εκτέλεσαν 50 ομήρους στο Ηράκλειο. Δέκα ημέρες αργότερα έφθασε στην Κρήτη ο λοχαγός Πάτρικ Λη Φέρμορ (Patrick Leigh Fermor). Εκείνο το καλοκαΐρι ήταν από τα δραματικότερα για το μέτωπο της βόρειας Αφρικής, καθώς ο Ρόμμελ είχε περάσει τα αιγυπτιακά σύνορα και θάδιζε προς την Αλεξανδρεία. Τότε ο Βρετανός αρχιστράτηγος της Μέσης Ανατολής ειδοποίησε τους πράκτορες της SOE ότι θα έπρεπε να πληροφορήσουν τους «αρχηγούς των πατριωτών πως δεν μπορεί να δοθεί καμιά στρατιωτική βοήθεια» (Χιούζ, 40).

Η νίκη των Βρετανών στο Ελ Αλαμέιν και η υποχώρηση του Ρόμμελ στην Κυρηναϊκή μετέβαλλαν τις συνθήκες στην Κρήτη. Οι Γερμανοί, πιστεύοντας ότι το επόμενο κτύπημα των Συμμάχων θα ήταν εναντίον της Κρήτης, ενίσχυσαν τη φρουρά της και εξαπέλυσαν άγριο κυνηγητό εναντίον των ανταρτών καταστρέφοντας χωριά και τρομοκρατώντας τον πληθυσμό. Σε μια από αυτές τις επιχειρήσεις οι Γερμανοί έφθασαν πολύ κοντά στο κρησφύγετο του Φέρμορ, ο οποίος έμεινε για μια ολόκληρη ημέρα επάνω σε ένα κυπαρίσσι, από όπου παρακολουθούσε τις έρευνες των Γερμανών. Ο Αγγλοϊρλανδός Φέρμορ είχε γεννηθεί το 1915. Σε ηλικία 18 ετών ξεκίνησε ένα ταξίδι από την Αγγλία προς την Κωνσταντινούπολη «για να συλλέξει εμπειρίες και να γνωρίσει διαφορετικούς ανθρώπους και πράγματα» (συνέντευξη στην εφημ. ΤΑ ΝΕΑ, 2/9/98). Ολομόναχος και απένταρος ο Φέρμορ πήγε πρώτα στην Ολλανδία και από εκεί στη Γερμανία. Ανέβηκε τον Ρίνο και προχώρησε ανατολικά, κατά μήκος του Διούναβη. Πέρασε από την Αυστρία και την Τσεχοσλοβακία και έφθασε στην Ουγγαρία. Από εκεί με άλογο διέσχισε τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία και έφθασε στην Κωνσταντινούπολη στις αρχές Ιανουαρίου του 1935. Ο επόμενος σταθμός ήταν η Ελλάδα, όπου επισκέφθηκε τη Θράκη, τη Μακεδονία, το Αγιο Όρος, την Πελοπόννησο και την Αθήνα, από όπου επέστρεψε στην Αγγλία το

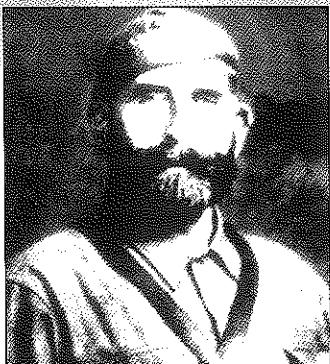
Οι πρώτοι
Κρητικοί
αντάρτες που
εμφανίσθηκαν
στα βουνά του
νησιού αρέσων
μετά την
κατάληψή του.

*Το μοναστήρι του
Πρέβελη, στον νομό¹
Ρεθύμνου.*

1936. Μετά την επίθεση των Ιταλών στην Ελλάδα επέστρεψε ως μέλος της ΒΣΑ και συμμετείχε στη Μάχη της Κρήτης, από όπου διέφυγε στη Μέση Ανατολή. Επανήλθε στην Κρήτη στις 23 Ιουνίου 1942 όπου παρέμεινε 15 μήνες ως υπεύθυνος των δραστηριοτήτων της SOE στην κεντρική και τη δυτική Κρήτη. Εκτός από τις άλλες δραστηριότητές του, ο Φέρμορ ήλθε σε επαφή με τον διοικητή των ιταλικών δυνάμεων κατοχής, στρατηγό Κάρτα, με σκοπό την παράδοση του Ιταλικού Στρατού μετά τη διαφανόμενη συνθηκολόγηση της Ιταλίας. Μη μπορώντας όμως, με βάση τις οδηγίες που είχε από το Κάιρο, να διαθεβαιώσει τους Ιταλούς ότι θα είχαν τη Συμμαχική υποστήριξη αν αντιστέκονταν στους Γερμανούς, δεν κατόρθωσε ούτε να τους πείσει να παραδώσουν τον οπλισμό τους στους Ελληνες αντάρτες. Ήταν, περιορίσθηκε στη διάσωση του στρατηγού Κάρτα. Τη νύκτα της 23ης Σεπτεμβρίου 1943 ο Φέρμορ, αφού αποχαιρέτησε τους Κρητικούς συμπολεμιστές του οι οποίοι τον υπεραγαπούσαν και τον αποκαλούσαν φιλικά «Φιλεντέμ» (από το ομώνυμο κρητικό τραγούδι που

του άρεσε), έφυγε με υποβρύχιο συνοδεύοντας τον Κάρτα στην Αίγυπτο.

Ο Κάρτα ήταν ο πρώτος στρατηγός του Αξόνα τον οποίο μετέφερε ο Φέρμορ στην Αίγυπτο. Ο δεύτερος ήταν ο Γερμανός στρατηγός Κράιπε (Karl Kreipe), διοικητής Μεραρχίας του «Φρουρίου Κρήτης» (Festung Kreta).

Οι Γερμανοί, πριν ακόμη λήξουν οι μάχες, εκτελούσαν όσους πολίτες συνελάμβαναν ένοπλους. Στην αρχή οι εκτελέσεις περιορίζονταν σε μικρό αριθμό ατόμων όπως π.χ. έξι στο Μετόχι Ηρακλείου, τέσσερις στο χωριό Πλακάλωνα, δέκα στο Καστέλι Κισσάμου, τέσσερις στην Κάντανο Σελίνου, ενώ ο υψηλότερος αριθμός αυτής

*Ο καπετάν Μανώλης
Μπαντουβάς (Δεξιά).*

*Ο καπετάν
Πετρακογιώργης
(Αριστερά).*

Οι Γερμανοί στρατηγοί Μύλερ και Μπρόγερ στο δικαστήριο των εγκληματών πολέμου.

Επιταγμένο ελληνικό πλοιάριο στην υπηρεσία των Γερμανών. Με παρόμοια πλοιάρια πραγματοποιείτο η διαφυγή των Ελλήνων πατριωτών προς τη Μέση Ανατολή μέσω Τουρκίας, αλλά και η μεταφορά επιθετών και εμπορευμάτων.

της περιόδου ήταν 58, στα Μυσσάρια Ρεθύμνου. Μετά όμως από τη λήξη των μαχών (31 Μαΐου 1941) ο Γερμανικός Στρατός έθεσε σε εφαρμογή ένα σχέδιο αντεκδικήσεων όμοιο του οποίου δεν είχε υπάρξει μέχρι εκείνη τη στιγμή. Σε εφαρμογή του σχεδίου «επιχειρήσεις αντεκδικήσεων» ε-

κτελέσθηκαν σε διάστημα έξι ημερών 200 άστροι κάτοικοι, απλώς γιατί βρέθηκαν στα χωριά τους όταν έφθαναν τα αποστάσματα. Μόνο σε τρία χωριά της επαρχίας Κυδωνίας του νομού Χανίων, τον Αλκιανό, το Κοντομάρι και τον Κυρτομάδο, σκότωσαν 91 πολίτες (42, 25 και 24 αντίστοιχα), καθώς και 22 στο Αδελε του Ρεθύμνου. Οι εκτελέσεις συνεχίσθηκαν και τους επόμενους μήνες με αποκορύφωμα την 1η Αυγούστου, όταν εκτελέσθηκαν σε μια μόνο ημέρα 207 στον Αλκιανό, τα Φουρνά και το Σκινέ, χωριά επίσης της επαρχίας Κυδωνίας. Άλλα το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα της ειδικητικής μανίας των Γερμανών

ήταν η καταστροφή του χωριού Κάντανος της επαρχίας Σελίνου του νομού Χανίων. Στις

22 Μαΐου 1941 800 Γερμανοί αλεξιπτωτιστές επιτέθηκαν στο χωριό, αλλά δεν μπόρεσαν να το καταλάβουν παρά μόνο δύο ημέρες αργότερα μετά από σκληρή μάχη με τους κατοίκους. Μετά τη μάχη, στην οποία οι Γερμανοί είχαν 25 νεκρούς, έκαψαν όλο το χωριό και σκότωσαν όσους κατοίκους βρήκαν. Λίγες ημέρες αργότερα κατέσκαψαν την Κάντανο και απαγόρευσαν όχι μόνο την ανοικοδόμηση αλλά

και την απλή επίσκεψη στο χωριό επί ποινή θανάτου. Για να δικαιολογήσουν την πράξη τους το ποθέτησαν μια επιγραφή που έλεγε «Ως αντίποινον των απώ οπλισμένων πολιτών ανδρών και γυναικών εκτων όπισθεν δολοφονηθέντων Γερμανών στρατιωτών κατεστράφη η Κάνδανος» (η σύνταξη και η ορθογραφία είναι αυτή της πινακίδας).

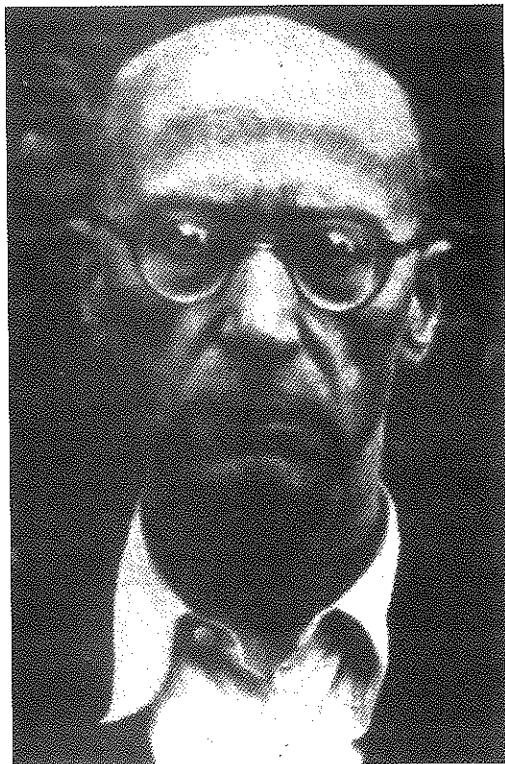
Ενας από τους στυγερότερους Γερμανούς εγκληματίες πολέμου που έδρασαν στην Κρήτη κατά το διάστημα της Κατοχής ήταν ο υπαξιωματικός Φριτς Σούμπερτ. Η δράση του άρχισε τον Οκτώβριο του 1941 από το μικρό χωριό Όρος του Ρεθύμνου, όταν βασάνισε και σκότωσε έναν κάτοικο του χωριού γιατί έκρυψε Αγγλούς. Μέχρι τον Οκτώβριο του 1942, οπότε συγκρότησε δικό του σώμα, οι δολοφονίες περιορίζονταν σε μικρό αριθμό ατόμων, από τότε όμως άρχισε να επιδεινεται σε ομαδικές δολοφονίες και καταστροφές. Τον ίδιο μήνα επιτέθηκε στο χωριό Καλή Συκιά Ρεθύμνου, όπου οκότωσε 12 γυναίκες και πέντε άνδρες και έκαψε τα σπίτια τους. Στη συνέχεια επιτέθηκε στο χωριό Καλλικράτης των Σφακίων, το οποίο και έκαψε αφού σκότωσε 17 άνδρες και 11 γυναίκες, επειδή δεν κατέδωσαν στις γερμανικές Αρχές ότι είδαν αντάρτες. Από εκεί μετέβη στο χωριό Καλοί Λάκκοι, αλλά, επειδή οι κάτοικοι είχαν φύγει, το λεηλάτησε και πήγε στο χωριό Μουρί της ίδιας επαρχίας, όπου σκότωσε με βασανιστήρια πέντε χωρικούς. Η δράση του στην Κρήτη τερματίσθηκε τον Μάρτιο του 1944 γιατί μεταφέρθηκε με το απόσπασμά του στη Μακεδονία, όπου σε συνεργασία με το ένοπλο τμήμα του Πούλου συνέχισε τις δολοφονίες, τις λεηλασίες και τους εμπρησμούς. Ενώ όμως είχε φύγει σώος από την Ελλάδα, επέστρεψε έναν χρόνο μετά την απελευθέρωση μαζί με μια ομάδα Ελλήνων ομήρων των γερμανικών στρατοπέδων συγκέντρωσης παριστάνοντας τον Ελληνα με το όνομα Τάκης Κωνσταντινίδης. Οι ελληνικές Αρχές είχαν ορισμένες υποψίες, ώστε στον έλεγχο που πραγματοποιήθηκε αποκαλύφθηκε η πραγματική του ταυτότητα. Για τους φόνους και τα άλλα κακούργηματα που διέπραξε καταδικάσθηκε από το ειδικό Στρατοδικείο Εγκληματών Πολέμου σε θάνατο και εκτελέσθηκε στις 22 Οκτωβρίου 1947 (για τις δίκες των Γερμανών εγκληματών πολέμου 8L. το περ. «Στρατιωτική Ιστορία», τχ. 31, Μαρτίου 1999).

Η τακτική των αντιποίων την οποία εγκαινίασε ο πρώτος διοικητής της Κρήτης, στρατηγός Αντρέ (Alexander Andrae), ο επονομαζόμενος «Κάιζερ της Κρήτης», συνεχίσθηκε και από τους διαδόχους του, στρατηγούς Μπρόγερ και Μίλερ. Ο δεύτερος, λόγω της κτηνώδους συμπεριφοράς του, είχε χαρακτηρισθεί από τις Συμμαχικές υπηρεσίες εγκληματίας πολέμου και είχε αποφασισθεί η απαγωγή του. Την εκτέλεση της απαγωγής

Ο Πάτρικ Λη Φέρμορ σε φωτογραφία που λήφθηκε λίγα χρόνια μετά τον πόλεμο (φωτ. Δημ. Παπαδήμος)

είχε αναλάβει ο, ταγματάρχης πλέον, Φέρμορ με τη βοήθεια του λοχαγού Στάνλεϋ Μος (Stanley Moss) και τριών Ελλήνων καταδρομέων που είχαν εκπαιδευθεί στη Μέση Ανατολή. Στις 4 Φεβρουαρίου 1944 η ομάδα έφυγε από την Αίγυπτο με αεροπλάνο, αλλά μόνο ο Φέρμορ κατόρθωσε να πέσει με αλεξίπτωτο. Οι υπόλοιποι της ομάδας δεν

Ο λοχίας Σούμπερτ σε φωτογραφία μετά τη σύλληψή του.

Ο φιλέλληνας ήρωας του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και συγγραφέας, Πάτρικ Λη Φέρμορ, σε ηλικία 88 ετών. Πρόσφατα η θαύμισσα της Βρετανίας, Ελισάβετ Β' αποφάσισε να τον χρίσει ππότη (Αριστερά). Ο πλοιάρχος Πουλ (Δεξιά).

να δίνει την εντύπωση ότι ο στρατηγός έφυγε με κάποιο μέσο από τη Θάλασσα. Οι δύο Βρετανοί καταδρομείς με τον Κράιπε και τη συνοδεία τους συναντήθηκαν στα Ανώγεια, όπου ο Μος παρέμεινε ως BLO, ενώ ο Φέρμορ με τον Κράιπε συνέχισαν την πορεία προς τις νότιες ακτές της Κρήτης. Τη νύκτα της 14ης Μαΐου επιβιβάσθηκαν σε ταχύπλοο και έφθασαν ασφαλείς στην Αίγυπτο. Η επιχείρηση της απαγωγής του Κράιπε θεωρείται ένα από τα θεαματικότερα εγχειρήματα που έφερε σε πέρας η SOE σε οποιοδήποτε θέατρο επιχειρήσεων.

Ο Κράιπε στάθηκε τυχερός στην αυτοχία του γιατί μετά τον πόλεμο δεν χαρακτηρίσθηκε εγκληματίας

κατάφεραν λόγω κακών καιρικών συνθηκών να φθάσουν στην Κρήτη παρά μόνο στις 6 Απριλίου. Στο μεταξύ ο Μίλερ είχε αντικατασταθεί στη διοίκηση της 22ης Μεραρχίας από τον Κράιπε, ο οποίος βρισκόταν λίγο χρόνο στην Κρήτη και δεν είχε κακή φήμη. Παρόλα αυτά ο Φέρμορ αποφάσισε να συνεχίσει την επιχείρηση αντικαθιστώντας τον Μίλερ με τον Κράιπε.

Ετσι, το βράδυ της 26ης Απριλίου 1944 ο Φέρμορ και οι άνδρες του έστησαν ενέδρα σε μια κλειστή στροφή του δρόμου που συνέδεε τις Αρχάνες, προάστιο του Ηρακλείου στο οποίο διέμενε ο Κράιπε, με το Ηράκλειο, όπου βρισκόταν το στρατηγείο του. Μόλις το αυτοκίνητο έφθασε στη στροφή και ελάττως ταχύτητα, ο Φέρμορ και ο Μος, που φορούσαν στολές της γερμανικής Στρατιωτικής Αστυνομίας, το σταμάτησαν για «έλεγχο». Την ίδια στιγμή εννέα Κρητικοί αντάρτες που παραμόνευαν στο χαντάκι δίπλα στον δρόμο όρμησαν στον οδηγό, τον κτύπησαν στο κεφάλι και τον έσυραν έξω από το αυτοκίνητο. Ταυτόχρονα τρεις άνδρες έπιασαν τον στρατηγό, τον έδεσαν, τον φίμωσαν και τον έγειραν στο πάτωμα του πίσω καθίσματος του αυτοκινήτου. Η όλη επιχείρηση διήρκεσε μόνο ένα λεπτό. Ο Φέρμορ φόρεσε το καπέλο του στρατηγού και κάθισε πίσω, ενώ τη θέση του οδηγού πήρε ο Μος και συνέχισε το ταξίδι προς το Ηράκλειο. Το αυτοκίνητο με τον στρατηγό και τους απαγωγείς πέρασε από το κέντρο του Ηρακλείου και θγήκε από την Πόρτα των Χανίων με κατεύθυνση προς το Ρέθυμνο. Μέχρι να φθάσουν στη διασταύρωση του δρόμου προς τα Ανώγεια είχαν περάσει από 22 γερμανικά φυλάκια ελέγχου χωρίς να τους αντιληφθούν. Εκεί ο μεν Μος με τον Κράιπε κινήθηκαν προς τα Ανώγεια, ο δε Φέρμορ οδήγησε το αυτοκίνητο προς την κατεύθυνση του Ρέθυμνου και το εγκατέλειψε μετά από δύο περίπου χιλιόμετρα, σ' έναν παράδρομο κοντά στην ακτή ώστε

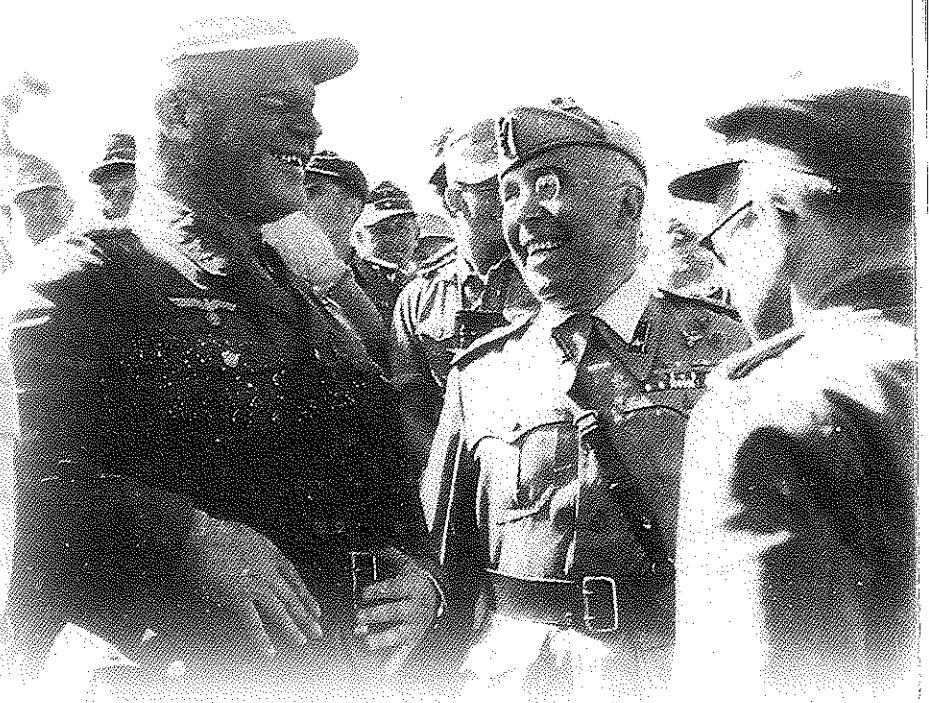
πολέμου και έτοι δεν δικάσθηκε, όπως οι στρατηγοί Μπρόγερ (B. Brauer) και Μίλερ (F.W. Muller). Η δίκη των δύο αυτών στρατηγών έγινε στην Ελλάδα και άρχισε τον Νοέμβριο του 1946. Μετά από έναν περίπου μήνα το Ειδικό Δικαστήριο Εγκλημάτων Πολέμου των Αθηνών τους καταδίκασε σε θάνατο. Η εκτέλεσή τους πραγματοποιήθηκε στις 20 Ιουνίου 1947.

Τους τελευταίους μήνες του 1944 συνεχίσθηκε η δράση των ανταρτών εναντίον των κατακτητών προκαλώντας ανάλογα γερμανικά αντίποινα. Στην πρώτη από τις δύο σημαντικότερες επιθέσεις, άνδρες του Μπαντουβά κτύπησαν στις 11 Σεπτεμβρίου μια γερμανική φάλαγγα δύο λόχων που κατευθύνονταν στη Βιάννο. Από τους Γερμανούς, που είχαν 113 νεκρούς, 71 τραυματίες και 13 αιχμαλώτους, δεν διέφυγε κανείς, ενώ οι αντάρτες είχαν έναν νεκρό. Πέντε ημέρες αργότερα οι Γερμανοί επέδραμαν στις επαρχίες Βιάννου και Ιεράπετρας, όπου επί μια εβδομάδα πυρπολούσαν και κατέστρεφαν τα πάντα. Στο δεύτερο επεισόδιο μια ομάδα ΕΛΑΣΙτών προσέθαλε ένα γερμανικό τμήμα στην περιοχή Ανωγείων που προσπαθούσε να συλλάβει ομήρους και σκότωσε ή συνέλαβε αιχμαλώτους δέκα Γερμανούς. Την επόμενη ημέρα ένα γερμανικό τμήμα κινήθηκε προς τα Ανώγεια αλλά έπεισε σε ενέδρα την οποία είχε οργανώσει ο Μος με μια ομάδα οκτώ Ελλήνων ανταρτών και έξι Ρώσων αιχμαλώτων που είχαν αυτομολήσει στους αντάρτες. Στη μάχη που ακολούθησε σκοτώθηκαν 35 Γερμανοί και 12 αιχμαλωτίσθηκαν. Λίγες ημέρες μετά τη μάχη ο λοχαγός Μος έφυγε από την Κρήτη και δεν επέστρεψε μέχρι την απελευθέρωση.

Τα αντίποινα των Γερμανών ήταν τρομακτικά και εξαπλώθηκαν σε όλη τη δυτική και κεντρική Κρήτη. Περισσότερα από 20 χωριά λεηλατήθηκαν και καταστράφηκαν, ενώ 1.000 περίπου άνθρωποι φονεύθηκαν. Αυτή ήταν και η τελευταία βάρβαρη

πράξη των Γερμανών γιατί λίγες εθδομάδες αργότερα άρχισε η σύμπτυξή τους από την ανατολική προς τη δυτική Κρήτη. Στις 7 Σεπτεμβρίου η επαρχία Σητείας είχε ελευθερωθεί, ενώ η αποχώρηση από τον νομό Λασιθίου ολοκληρώθηκε στις 21 Σεπτεμβρίου. Το Ηράκλειο απελευθερώθηκε στις 11 Οκτωβρίου και το Ρέθυμνο δύο ημέρες αργότερα. Οι τελευταίοι Γερμανοί που παρέμειναν στην Κρήτη, τους οποίους ο Χίτλερ είχε διατάξει να την υπερασπισθούν «μέχρι την τελευταία οβίδα», περιχαρακώθηκαν στο βάρειο τμήμα του νομού Χανίων εγκαθιστώντας εκεί το αποκαλούμενο «Εσωτερικό Φρούριο» (Kernfestung). Αυτό εκτεινόταν σε μια παραλιακή ζώνη μήκους περίπου 65 χιλιομέτρων και μέσου πλάτους 12 χιλιομέτρων και περιελάμβανε το αεροδρόμιο του Μάλεμε, την πόλη των Χανίων και τον κόλπο της Σούδας.

Η σταδιακή απελευθέρωση της Κρήτης έδωσε τη δυνατότητα στις ελληνικές Αρχές που διορίσθηκαν από την εξόριστη κυβέρνηση να προβούν σε επιστράτευση και να δημιουργήσουν τάγματα Εθνοφυλακής, τα οποία αντικατέστησαν τις αντάρτικες ομάδες και τους Βρετανούς Συνδέσμους Αξιωματικούς στην πολιορκία του «Εσωτερικού Φρούριου». Ετοι, στις 28 Φεβρουαρίου 1945 έληξε και η αποστολή της SOE στην Κρήτη. Ενώ όμως στις 8 Μαΐου η Γερμανία υπέγραψε την άνευ όρων παράδοση όλων των γερμανικών δυνάμεων, το ΣΜΑ επέτρεψε στη γερμανική φρουρά να καταστρέψει επί οκτώ ημέρες

και επί δέκα ώρες ημερησίως τα πυρομαχικά, τον θαρύ οπλισμό και τα τεθωρακισμένα της για να μην παραδοθούν στους Ελληνες.

Το πολύπαθο νήσοι είδε την πλήρη αποκατάσταση της ελευθερίας του στις αρχές Ιουλίου του 1945, όταν και ο τελευταίος άνδρας της Βέρμαχτ μεταφέρθηκε στη Μέση Ανατολή.

Ο Γερμανός στρατηγός Μύλερ και ο Ιταλός συνάδελφός του Κάρτα, διοικητής δυνάμεων Κατοχής της Κρήτης, κατά τη διάρκεια κοινών ασκήσεων των στρατευμάτων τους.

Οι τελευταίοι υπερασπιστές του «Εσωτερικού Φρούριου», αιχμάλωτοι των Βρετανών, περιμένουν στη Σούδα τη μεταφορά τους στην ηπειρωτική Ευρώπη.